

ALKOTMÁNYOSSÁGI KÉRDÉSEK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Az alkotmányosság első megközelítésben azt jelenti, hogy a jogrendszer igazodik és megfelel az alkotmány, alaptörvény rendelkezéseinek. Második megközelítésben azt is jelenti, hogy az alkotmány szellemisége, történelmi- politikai- társadalmi elméleti tételei olyan tudományos nézetrendszert alkotnak, amelyet következetesen érvényesíteni kell. A modern jogtudomány kimunkálta az alkotmányosság fogalmának harmadik megközelítését is, amely a jogállam által biztosított alapvető emberi és állampolgári jogokat, valamint politikai és társadalmi rendszert, mint a demokráciát meghatározó elemeit próbálja tartalmi alkotmányossági követelményekkel leírni. Ebben a megközelítésben az alkotmányosság maga megfelel e tartalmi követelményeknek, s a jogrendszer többi szabályai is megfelelnek e tartalmi követelményeknek, és ha a többi szabálya is megfelelően működik, ekkor beszélhetünk alkotmányosságról.

A magyar büntetőeljárás alapelveiben lényegesen nem tér el az európaítól, a legnagyobb hasonlóságot a német és az osztrák eljárási alapelvekhez hasonlít. Fő vonalakban követi a XVIII. század végétől kialakult polgári igazság szolgáltatás alapelveit, amelyeket napjainkban „neoklasszikusnak” nevezünk. Ezek az alapelvek a XX. századig kizárólagosak voltak, mivel a kriminológiai kutatások bizonyították hogy, több tekintetben be nem bizonyították, hogy a polgári alapelvek sok tekintetben eltérnek a legújabb tudományos kutatási eredményektől és a valóságtól, ezért meg kell reformálni őket. Kiemelném a jog és közgazdaságtan kapcsolatában tett amerikai kutatásokat, amelyek teljesen új szemszögből vizsgálják a büntetőeljárási és más jogi kérdéseket (bírság-szabadságvesztés, halálbüntetés, bűnügyi költségek- eredményesség).

Az eddig kifejtett gondolatok után a büntetőeljárás és az alkotmányosság problematikáját vázolnám néhány gondolatban. Először is szeretném a büntetőeljárás fogalmát és célját meghatározni. A bűncselekmények felderítése és a büntetőjogi felelősségről való döntés- ez a meghatározás nem teljes, de a lényegét megfogja, de megfogalmazhatjuk úgy is, hogy egy folyamat, amely a bűncselekmény gyanújától a büntetőjogi felelősség megállapító döntésig tart. Ezt befolyásolhatják az emberi jogok, a sértett szerepe, a bűnüldöző szervekkel szembeni elvárások, a bűnözési tendenciák és a rá adott állami válaszok, valamint a nemzetközi együttműködés. Jelentősen befolyásolják és meghatározzák a büntetőeljárási jog alkalmazását az alkotmányos alapelvek. Ilyenek az igazságszolgáltatás és a büntetés állami monopóliuma, a védelemhez való jog, az ártatlanság védelme, a kényszerintézkedések arányosságának elve, a jogorvoslathoz való jogosultság

Ezek után feltehetjük a kérdést, mit is jelent az alkotmányosság a büntetőeljárásban. A büntetőeljárás alkotmányos kérdés, mivel az egyén alkotmányos jogait érinti, napjainkban ezek állnak előtérben. Elfogadott, hogy az állam büntető igényének érvényesítése nem járhat az egyén alkotmányos jogainak sérelmével, ha ez nem így történik, az állam jogsértést követ el. Az alkotmány elsősorban az egyén és állampolgári jogok kapcsán teremt kapcsolódási pontokat a büntetőeljárással, azonban az alkotmány nem tolhatja be a büntetőeljárás szerepét, de kijelöli annak nyomvonalát. A garanciákat az

alkotmány mentén kell kijelölni és kiépíteni, így válik a büntetőeljárás nemcsak jogszerűvé, hanem alkotmányossá is.

A jelenlegi büntetőeljárás néhány alapvének értékelése.

A jogállamiság elve

Megjelenése az 1800-as évek közepére tehető és a német szakirodalmi feldolgozásokban jelenik meg először, hogy a korlátlan fejedelmi hatalommal szemben a jog által meghatározott hatalomgyakorlást fogadja el legálisnak. A jogállam eszméjét a jogirodalom meghatározott jogelvekhez köti.

- hatalmi ágak szétválasztása
- Hatalomgyakorlás a törvényeknek megfelelő legyen
- jog a bírósági úthoz
- jogvédelem

A jogi normákra épülő állam, a jogállam gondolata szintén a polgári forradalmak terméke, az igazságszolgáltatás terén ez a gondolat a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine crimen elvben fogalmazódott meg. Napjainkban, a rendszerváltás óta sokat hangoztatott elv és sokszor összekapcsoljuk az alapvető emberi jogok és szabadság biztosításának igényével, de több jogtudós ezt úgy értelmezi, hogy mindent szabad, amit a törvény nem tilt. Ezzel szemben felmerül egy nagy probléma, hiszen bizonyos magatartásokat az erkölcsi szabályok tiltanak, és ezeket sem hagyhatjuk figyelmen kívül. A társadalom bizonyos része ilyen légkörben keresi a kikapukat, nem szabályozott területeket. Erre hazánkban a legjobb példa az olajügyek az 1990-es évekből, hiszen egy jelentős elkövetői kör az adójogszabályok joghézagait használták ki, hogy több milliárd forint illegális haszonra tegyenek szert. A mai napig nagy problémának látom, hogy az adócsalás bocsánatos bűnnek számít mind a társadalom, mind az igazságszolgáltatás területén. Itt kell megemlíteni a sztrikt legalitás elvét, hiszen az igazságszolgáltatás fogalmával ellentétes álláspont.

A jogállamiság elvének értelmezése során meg kell említeni az igazságszolgáltatás fogalmával kapcsolatos eltérő álláspontokat is. A bűnügy másként nem zárható le mint a bírósági ítélettel, ha kivételesen mégis, az nem tekinthető igazságszolgáltatásnak. A gyakorlati életből merített tapasztalatok azt mutatják, hogy a pénzügyi bűncselekmények esetén a büntetőeljárások időtartama gyakran és nagy számban elérik a 7-8 évet, mire jogerős bírói döntés születik. Ez az elv lehetetlenné teszi a bíróság által produkált igazságszolgáltatáson kívül minden más igazságszolgáltatási forma létezését, nincs lehetőség arra, hogy más szervek előtt történjen meg a felelősség megállapítása. A mediációs eljárás kezdi ezt feltörni, hiszen a megbeszélés az elkövető és a sértett között, az okozott kár vagy sérelem megtérítése befolyásolja büntetőjogi felelősség megállapításakor kiszabható szankció mértékét és a felelősség megállapítását.

Az ártatlanság vélelme

Az utóbbi években egyre többször találkozhatunk az ártatlanság vélelmére történő hivatkozással főleg pénzügyi bűncselekmények elkövetőivel kapcsolatban, akik valamilyen jogsértő ügy kapcsán gyanúba keveredtek vagy érintetté váltak. A fogalom értelmezésén és

történelmi változásain nagyon fontos, hogy a fontosabb állomásait megemlítssem, hiszen a problematikája éppen ebben van. Ez a vélelem a polgári forradalmak eredménye, az első meghatározás az 1789-ben kiadott Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatában található a következőképpen megfogalmazva: „Minden embert ártatlannak kell vélelmezni addig, amíg a bűnösséget meg nem állapították”. Ez a meghatározás nem korlátozódik a büntető igazságszolgáltatásra, hanem alkotmányos szinten kötődik az alapvető emberi jogokhoz.

A büntetőjogi megfogalmazás az ENSZ által 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában található meg először, „Minden büntetendő cselekménnyel vádolt személyt ártatlannak kell vélelmezni mindaddig, amíg bűnösségét nyilvánosan lefolytatott perben, a védelemhez szükséges valamennyi feltétel mellett, törvényesen megállapítják.”

A jelenleg hatályos hazai megfogalmazás a következő, a terhelt nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg bűnösségét bíróság jogerős határozata meg nem állapítja és az alábbi garanciális szabályoknak érvényesülniük, kell:

- a bűnösség bizonyítása az ügyész feladata
- a terhelt nem kényszeríthető ártatlanságának bizonyítására.
- az önvádra kötelezés tilalma
- a terhelt nem kötelezhető beismerő vallomásra és terhelő bizonyítékok szolgáltatására
- kétséget kizáróan nem bizonyított tény a terhelt terhére nem értékelhető.

Fontos megnéznünk a fogalom használhatóságát a büntetőeljárársban, az alkotmányosság és a jogállamiság szempontjából. A fentiekben már a hatályos meghatározást leírtam és itt meg kell említeni, hogy több nemzetközi deklaráció megelégszik, hogy a bíróságon kívül más bűnösséget megállapító határozattal, amely törvényes alapokon nyugszik. Ez az intézmény hazánkban is működött, a nyomozóhatóság általi megrovás alkalmazása, vétségi ügyekben. Nagyon hatékony volt, hiszen az ügyészi kontroll mellett a büntetőeljárárs lefolyásának idejét és költségeit csökkentette.

A jelenlegi rendszerben a bűnösséget csak bíróság mondhatja ki, hiába van tettenérés, beismerő vallomás, tanuk. Az elkövetéstől így több év is eltelt mire az elkövetőt bűnösnek, nyilvánítják és így élvezheti az ártatlan és jogkövető állampolgárok jogainak előnyeit.

Zárszó

A fentiekben vázolt gondolataim alapján felvetődhet, hogy az igazság szolgáltatás néhány szegmensében változtatni kellene, így elképzelhetőnek tartanám a szrikt legalitás elvének és más igazságszolgáltatási formák tisztázása és utóbbiak előnyben részesítése.

A büntetőeljárársok idejének lerövidítését, vagy elrendelésének megakadályozását, ha a kár vagy sérelem megtérül, nem csak vétségi fokban, hanem büntett esetén is.

A letöltendő szabadságvesztés főbüntetés és a vagyonekkobzás fokozottabb alkalmazása is a megelőző hatást jobban szolgálná a pénzügyi bűncselekmények esetében.

Az ártatlanság vélelmét így kell fenntartani, hiszen az anomáliákra tekintettel is a jogállamiság és az alkotmányos jogok teljesülése, érvényesülése csakígy szavatolható, csak a büntetőeljárárs lezárását kellene más formákban gondolkodva újra fogalmazni.

Irodalomjegyzék:

1. Robert Cooter – Ulen Thomas: Jog és közgazdaságtan. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 2005.
2. Molnár Gábor: Gazdasági bűncselekmények. HVG-ORAC. Budapest, 2008.
3. Tóth Mihály: Gazdasági Bűnözés és bűncselekmények. KJK Kerszöv. Budapest, 2002.
4. GYÖRGYI Kálmán: Büntetések és intézkedések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984.
5. KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
6. TREMMEL Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialog Campus Kiadó. Bp. Pécs. 2001.
7. VIGH József: A büntető igazságszolgáltatás néhány alapelve. Jogelméleti Szemle 2002. 4. szám